

ŠTIRI
LJUBEZNI

C. S. LEWIS

Eseji o naklonjenosti, prijateljstvu, erosu in agape

C. S. Lewis
ŠTIRI LJUBEZNI

ŠTIRI
LJUBEZNI

C. S. LEWIS

»Da nas naše ljubezni ne ubijejo niti ne umrejo.«

John Donne

1

UVOD

»Bog je ljubezen,« pravi sv. Janez. Ko sem poskušal napisati to knjigo, sem mislil, da me bo njegova maksima zelo naravnost in po široki cesti popeljala po celotni temi. Mislil sem, da bom mogel reči, da si človeške ljubezni zaslužijo ime ljubezen le, če so podobne Ljubezni, ki je Bog. Najprej sem uvedel razlikovanje med tem, kar imenujem ljubezen-dar in ljubezen-potreba. Tipičen primer ljubezni-potrebe bi bila ljubezen, ki pripravi človeka do tega, da dela in načrtuje in varčuje za bodoče blagostanje svoje družine, ki je pred smrtjo ne bo ne doživel ne videl. Primer druge pa je ljubezen, ki pošlje osamljenega ali prestrašenega otroka v materino naročje.

Nobenega dvoma ni bilo, katera je bolj podobna Njemu, ki je Ljubezen. Božja ljubezen je ljubezen-dar. Oče da vse, kar je in kar ima, Sinu. Sin daje sebe nazaj Očetu in se daje svetu in za svet Očetu ter tako daje svet (v samem sebi) tudi nazaj Očetu.

In po drugi strani, kaj bi lahko bilo manj podobno čemurkoli, kar verjamemo o Božjem življenju, kot ljubezen-potreba? Njemu ne manjka nič, naša ljubezen-potreba pa je, kot je uvidel Platon, »hčerka revščine«. To je jasen odsev naše resnične narave v naši zavesti. Rojeni smo nemočni. Takoj, ko se povsem zavemo, odkrijemo osamljenost. Druge potrebujemo telesno, čustveno in intelektualno; potrebujemo jih, če hočemo poznati karkoli, celo nas same.

Veselil sem se, da bom napisal nekaj precej preprostih hvalospevov prvi vrsti ljubezni in omalovaževanj druge. In veliko tistega, kar sem nameraval povedati, se mi še zdaj zdi točno. Še zmerom mislim, da če je vse, kar razumemo pod našo ljubeznijo, le hlepenje po tem, da bi bili ljubljeni, potem je naše stanje res klavrno. Vendar pa zdaj ne bi rekel (skupaj z mojim učiteljem MacDonaldom¹), da če mislimo le na to hlepenje, imamo ljubezen pomotoma za nekaj, kar sploh ni ljubezen. Zdaj ljubezni-potrebi ne morem odreči imena *ljubezen*. Vsakič, ko sem zadevo poskušal domisliti na ta način, sem pristal v ugankah in protislovjih. Resničnost je bolj zapletena, kot sem domneval.

Prvič, večini jezikov, vključno z našim, storimo silo, če ljubezni-potrebe ne imenujemo »ljubezen«. Jezik seveda ni nezmotljiv vodnik, vendar pa je kljub njegovim pomanjkljivostim v njem shranjenih veliko uvidov in izkušenj. Če se zanj ne zmenimo, bo našel način, da se kdaj pozneje maščuje. Raje ne posnemajmo Humptyja

---

¹ *George MacDonald* (1824–1905), škotski avtor, pesnik, duhovnik in teolog. Začetnik fantastične literature, ki je močno vplival na C. S. Lewisa pa tudi na J. R. R. Tolkiena, W. H. Audna in G. K. Chestertona (op. prev).

Dumptyja in besedam ne pripisujemo pomenov po svojem okusu.

Drugič, previdni moramo biti, ko ljubezen-potrebo imenujemo »gola sebičnost«. *Gola* je vedno nevarna beseda. Nedvomno se lahko ljubezni-potrebi, kot vsem našim vzgibom, predajamo sebično. Zatiralska in požrešna zahteva po naklonjenosti je lahko strašna stvar. Toda v običajnem življenju nihče ne reče otroku, da je sebičen, ker pride k materi po tolažbo, niti odraslemu, ki išče »družbo« pri sočloveku. Ljudje, naj bodo otroci ali odrasli, ki to počnejo najredkeje, običajno niso najbolj nesebični. Kjer se občuti ljubezen-potrebo, morda obstajajo razlogi, da jo zanikamo ali potlačimo; a če je ne čutimo, je to navadno znak za hladnega sebičneža. Ker v resnici potrebujemo drug drugega (»ni dobro za človeka, da je sam«²), je odsotnost te potrebe v obliki ljubezni-potrebe v zavesti – z drugimi besedami, varljiv občutek, da *je* za nas dobro, če smo sami – slab duhovni simptom; prav tako kot je izguba teka slab medicinski simptom, saj ljudje hrano resnično potrebujemo.

Ampak tretjič pridemo do nečesa veliko pomembnejšega. Vsak kristjan se bi strinjal, da je človekovo duhovno zdravje v natančnem sorazmerju z njegovo ljubeznijo do Boga. A človekova ljubezen do Boga mora biti že po sami naravi stvari vedno v veliki meri, pogosto pa tudi v celoti ljubezen-potreba. To je očitno, kadar prosimo za odpuščanje svojih grehov ali podporo v stiski. Vendar je na dolgi rok še opaznejše v našem rastočem zavedanju – kajti zavedanje se mora krepiti –, da je vse naše bitje že po svoji naravi ena sama velikan-

---

² 1 Mz 2,8 (op. prev.).

ska potreba; nepopolno, prehodno, prazno in vendar natrpano vpije po Njem, ki lahko razveže stvari, ki so zdaj zavozlane, in zaveže reči, ki še vedno prosto bingljajo. Ne pravim, da človek ne more Bogu prinesiti ničesar drugega kot zgolj ljubezen-potrebo. Zveličane duše nam lahko povedo, da sežejo čeznjo. Vendar bi bile, mislim, tudi prve, ki bi nam povedale, da bi te višave prenehale biti resnične Milosti, da bi postale neo-platonične ali navsezadnje diabolične utvare tisti hip, ko bi si človek drznil misliti, da lahko od njih živi in bi posledično odvrigel element potrebe. »... zakaj brez nizkega,« pravi *Hoja za Kristusom*, »ni visokega.«³ Predrzo in neumno bi bilo bitje, ki bi prišlo pred svojega Stvarnika bahaje: »Nisem berač. Ljubim te neprizadeto.« Tisti, ki so se najbolj približali ljubezni-daru do Boga, se bodo že v naslednjem hipu, celo še v istem hipu tolkli po prsih skupaj s cestnarjem in položili svoje uboštvo pred edinega pravega Darovalca. In Bog to tudi hoče. Naslavlja našo ljubezen-potrebo: »Pridite k meni vsi, ki ste utrujeni in obteženi,« ali v Stari zavezi: »Široko odpri usta, da jih napolnim.«

Zaradi tega ena ljubezen-potreba, največja med vsemi, bodisi sovпада s človekovim najvišjim, najbolj zdravim in najbolj resničnim duhovnim stanjem ali vsaj predstavlja njegovo glavno sestavino. Sledi zelo čuden logični sklep. Človek se Bogu najtesneje približa, kadar je v nekem smislu najmanj podoben Bogu. Kajti kaj si ne bi moglo biti manj podobno kot popolnost in potreba, samostojnost in ponižnost, pravičnost

---

³ Tomaž Kempčan: *Hoja za Kristusom*, prevod Aleš Ušeničnik (op. prev.).

in kesanje, neskončna moč in klic na pomoč? Ta paradoks me je osupnil, ko sem prvič naletel nanj; obenem je uničil vse moje prejšnje poskuse, da bi pisal o ljubezni. Ko se soočimo z njim, se, kot kaže, nekaj takšnega mora zgoditi.

Razlikovati moramo dve stvari, ki ju je mogoče imenovati »bližina z Bogom«. Ena je podobnost Bogu. Bog je vtisnil neke vrste podobnost sebi, se mi zdi, v vse, kar je ustvaril. Prostor in čas na svoj način zrcalita njegovo veličino; vse življenje njegovo rodovitnost; živalsko življenje njegovo delovanje. Od naštetih stvari je človek Bogu bolj podoben po svoji racionalnosti. Angeli, tako verjamemo, odsevajo podobnost, ki je človek nima: nesmrtnost in intuitivno vedenje. Zaradi tega so vsi ljudje, naj bodo dobri ali slabi, vsi angeli, vključno s padlimi, bolj podobni Bogu kot živali. Njihova narava je v tem smislu »bližje« Božji naravi. Toda po drugi strani je tu nekaj, kar lahko imenujemo bližina pristopanja. Če je to tisto, kar imamo v mislih, je človek »najbližje« Bogu v stanjih, v katerih se najbolj gotovo in hitro približuje svoji končni združitvi z Bogom, viziji Boga in uživanju v Bogu. In takoj, ko razlikujemo »bližino po podobnosti« od »bližine pristopanja«, vidimo, da ni nujno, da sovpadata. Lahko da ali pa tudi ne.

Morda bi pomagala analogija. Predstavljajmo si, da se po planinski poti vzpenjamo do vasi, ki je naš dom. Opoldne pridemo na vrh pečine, kjer smo, v prostorskem smislu, zelo blizu vasi, ker je tik pod nami. Nanjo bi lahko zalučali kamen. Toda ker nismo plezalci, ne moremo dol. Iti moramo daleč naokrog; morda kakšnih osem kilometrov. Na številnih točkah tega ovinka bomo statično precej dlje od vasi, kot smo bili, ko

smo sedeli nad pečino. A le statično. V smislu napredka bomo veliko »bližje« svoji kopeli in malici.

Ker je Bog blagoslovljen, vsemogočen, absoluten in ustvarjalen, nas očitno navdaja občutek, po katerem sreča, moč, svoboda in rodovitnost (bodisi duha ali telesa), kjerkoli v človeškem življenju se pojavijo, predstavljajo podobnosti in s tem bližino z Bogom. A nihče ne domneva, da je posedovanje teh darov v kakršnikoli nujni zvezi z našo posvetitvijo. Nobena vrsta bogastva ni potni list za nebeško kraljestvo.

Na vrhu pečine smo blizu vasi, a naj tam sedimo še tako dolgo, ne bomo v nobenem trenutku bližje naši kopeli in malici. V tem je torej podobnost, in v tem smislu bližina Njemu, ki jo je Bog podelil nekaterim bitjem in določenim stanjem teh bitij, nekaj dokončnega, vgrajenega. Tisto, kar mu je blizu zaradi podobnosti, zgolj zaradi tega dejstva ne bo nikoli bližje. Bližina pristopanja pa je po definiciji naraščajoča bližina. In medtem ko nam je podobnost dana – in jo lahko sprejmemo z zahvalami ali brez njih, uporabimo ali zlorabimo –, je pristopanje, naj bo še tako spodbujeno in podprto z Milostjo, nekaj, kar moramo storiti. Bitja so na svoje raznolike načine ustvarjena po podobi Boga, ne da bi pri tem sodelovala ali na to celo pristala. Božji sinovi pa ne postanejo na ta način. In podobnost, ki jo prejmejo s sinovstvom, ni podobnost neke upodobitve ali portreta. Po svoje je več kot podobnost, ker gre za enoglasje ali enotnost z Bogom v volji. Vendar se to ujema z vsemi razlikami, ki smo jih pretresali. Torej, kot je dejal neki boljši pisec, naše posnemanje Boga v tem življenju – to je, naše namerno posnemanje za razliko od kakršnekoli podobnosti, ki jo je vtisnil naši na-

ravi ali stanju – mora biti posnemanje utelešenega Boga: naš vzor je Jezus. To ni le Jezus z Golgote, temveč tudi Jezus iz delavnice, s ceste, izmed množic, sredi hrupnih zahtev in mrkih nasprotovanj, v pomanjkanju miru in zasebnosti, ob nenehnih motnjah. Kajti to, kar se tako zelo nenavadno razlikuje od tistega, kar pripisujemo samemu Božjemu življenju, mu očitno ni le podobno, temveč je Božje življenje, ki se odvija v človeških pogojih.

Zdaj moram razložiti, zakaj se mi je to razlikovanje zdelo potrebno za kakršnokoli obravnavo štirih ljubezni. Rek svetega Janeza, da je Bog ljubezen, ima v mojih mislih že dolgo protiutež v opazki sodobnega avtorja Denisa de Rougemonta,⁴ da »ljubezen preneha biti demon šele, ko preneha biti bog«, ki jo lahko preoblikujemo v: »postane demon v tistem trenutku, ko postane bog«. To ravnotežje se mi zdi nepogrešljivo varovalo. Če se ne zmenimo zanj, lahko resnica, da je Bog ljubezen, za nas sčasoma zvijačno dobi nasprotni pomen: da je ljubezen Bog.

Predstavljam si, da bo vsak, ki je razmišljal o zadevi, dojel, kaj je mislil gospod de Rougemont. Vsaka človeška ljubezen na svojem višku teži k temu, da zase zahteva božjo avtoriteto. Njen glas navadno zveni nekako tako, kakor da bi bil volja samega Boga. Pravi nam, naj se ne zmenimo za ceno, od nas zahteva popolno predanost, poskuša razveljaviti vse druge zahteve in namiguje na to, da je vsako dejanje, ki je iskreno opravljeno »v imenu ljubezni«, s tem že zakonito ali celo hvalevredno.

---

⁴ *Denis de Rougemont* (1906–1985), švicarski pisatelj, kulturni teoretik in evropski federalist, ki je leta 1950 v ženevi ustanovil Evropski kulturni center, nato pa še Univerzitetni inštitut za evropske študije (op. prev.).

dno. Da erotična ljubezen in ljubezen do domovine lahko na ta način poskušata »postati boginji«, je splošno znano. Toda to se lahko zgodi tudi z družinsko pripadnostjo. Pa tudi, čeprav na drugačen način, s prijateljstvom. Tukaj tega ne bom natančneje razlagal, saj se bomo s tem v naslednjih poglavjih srečevali spet in spet.

Treba je omeniti, da naravne ljubezni te blasfemične zahteve ne postavljajo, ko so v najslabšem, marveč ko so v najboljšem naravnem stanju; kadar so, kakor so rekli naši dedje, »čiste« ali »plemenite«. To je še posebej očitno na področju erotike. Zvesta in iskreno požrtvovalna strast nas bo nagovorila z glasom, ki bo slišati kot Božji. Zgolj živalsko ali lahkomiselnost poželenje nas ne bo. Svojega odvisnika bo pokvarilo na ducat načinov, na tega pač ne; človek se lahko ravna po takšnih občutkih, ne more pa jih častiti nič bolj kot človek, ki se praska, časti srbež. Popustljivost, ki je v resnici samopopuščanje, trapaste ženske razvajenemu otroku (njeni živi lutki, dokler traja izbruh) bo veliko manj verjetno »postala boginja« kot globoka, temeljita predanost ženske, ki (resnično) »živi za svojega sina«. In nagibam se k prepričanju, da človeka tista vrsta ljubezni do domovine, ki jo podžigata pivo in godba na pihala, ne bo privedla do tega, da bi ji veliko škodoval (ali ji veliko koristil). Verjetno jo bosta povsem odplaknila naročilo še ene pijače in pridružitve pri petju refrena.

In to je seveda tisto, kar pričakujemo. Naše ljubezni ne terjajo božanskosti, dokler ta zahteva ne postane prepričljiva. Prepričljiva pa ne postane, dokler v njih ni resnične podobnosti Bogu, Njemu, ki je Ljubezen.

Tukaj se ne smemo slepiti. Naše ljubezni-darovi so res podobne Bogu, in med njimi so najbolj Bogu podobne tiste, ki so najbolj brezmejne in neutrudno dajajoče. Vse, kar o njih pravijo pesniki, drži. Njihovo veselje, njihova energija, njihovo potrpljenje, njihova pripravljenost na odpuščanje, njihova želja po dobrem pri ljubljenem – vse to je resnično in skorajda kot prekrasna slika Božjega življenja. V prisotnosti takšnih ljubezni se upravičeno zahvaljujemo Bogu, »ki je dal ljudem takšno oblast«. Lahko rečemo, zelo iskreno in razumljivo, da so tisti, ki močno ljubijo, »blizu« Bogu. A seveda gre za »bližino po podobnosti«. Sama po sebi ne bo ustvarila »bližine pristopanja«. Podobnost nam je dana. In nikakor ni nujno povezana s počasnim in bolečim približevanjem, ki mora biti naša (čeprav nikakor nismo brez pomoči) naloga. Medtem pa je podobnost po drugi strani razkošje. Zato utegnemo Podobno pomotoma imeti za Isto. Našim človeškim ljubeznim morda podarimo brezpogojno vdanost, ki jo dolgujemo le Bogu. Potem postanejo bogovi: potem postanejo demoni. Potem nas bodo uničile in uničile bodo tudi same sebe. Kajti naravne ljubezni, ki jim dovolimo, da postanejo bogovi, ne ostanejo ljubezni. Še vedno se tako imenujejo, vendar se lahko v resnici spremenijo v zapletene oblike sovraštva.

Naše ljubezni-potrebe so nemara pohlepne in zahtevne, a se nimajo za bogove. Niso dovolj blizu Bogu (po podobnosti), da bi to poskušale.

Iz vsega povedanega sledi, da se ne smemo pridružiti niti malikovalcem niti »razkrinkovalcem« človeške ljubezni. Malikovanje tako erotične ljubezni kot »domače naklonjenosti« je bila velika zmota literature

19. stoletja. Browning, Kingsley in Patmore⁵ včasih govorijo tako, kot da bi mislili, da je zaljubljanje enako posvetitvi; romanopisci »svetu« velikokrat ne postavi-jo nasproti nebeškega kraljestva, ampak dom. Zdaj živimo v upor proti temu. Razkrinkovalci zelo velik del tega, čemur so njihovi očetje peli hvalnice kot ljubezni, žigosajo kot sluzavo in sentimentalno. Ves čas vlečejo na plano in razkazujejo umazane korenine naših naravnih ljubezni. Vendar menim, da ne smemo poslušati niti »prepametnega niti preneumnega velikana«. ⁶ Brez nizkega ni visokega. Rastlina mora imeti pod seboj korenine in nad sabo sonce in korenine morajo biti umazane. Veliko te umazanije je čista prst, če jo le pustite na vrtu in je ne trosite po pisalni mizi. Človeške ljubezni so lahko veličastna podoba božje ljubezni. Nič manj kot to: a tudi nič več – bližina po podobnosti, ki lahko v nekem primeru pomaga bližini pristopanja in jo v drugem ovira. Včasih morda z njo tako ali drugače niti nima veliko skupnega.

---

⁵ *Robert Browning* (1812–1889), angleški pesnik viktorijanske dobe. *Charles Kingsley* (1819–1875), angleški duhovnik, univerzitetni profesor, zgodovinar in romanopisec.

Coventry Patmore (1823–1869), angleški pesnik in kritik, najbolj znan po pripovedni pesmi *The Angel in the House*, o idealnem srečnem zakonu (op. prev.).

⁶ John Keats: *Hyperion* (op. prev.).